

Rymningar i slutna psykiatrisk vård

En undersökning från ett specialiserat (differentierat) lasarett för psykiatrisk vård

Bengt Ekblom

Sambandet mellan våldshandlingar mot personal och rymningar från psykiatriska avdelningar har tidigare studerats, varvid även konstaterats en ökad våldsrisk på kvällar och vid andra tillfällen av minskad personaltäthet (Ekblom 1968, 1970, 1972). Någon större undersökning rörande rymningar från psykiatriska sjukhus i Sverige föreligger för närvarande icke. Konsekvenserna vid rymningar inte bara för sjukhuspersonalen utan även för det omgivande samhället har diskuterats av bl.a. Ekblom (1967, 1969), Ramqvist och medarbetare (1969), Burén och medarbetare (1971 a, c), samt Rollin (1971). I en tidigare artikel rörande våldshandlingar av patienter mot personal vid ett specialiserat lasarett (Ekblom 1972) publicerad i denna tidskrift redogörs för ett frågeformulär vilket författaren sände till sjukhusledningen för samtliga psykiatriska lasarett i Sverige hösten 1971. I detta ställdes även frågan huruvida i sjukhusets årsberättelse redovisades eventuella rymningar. Frågan ställdes av två orsaker, dels för att utröna eventuella skäl för ett initiativ syftande till mer enhetliga årsberättelser vid de psykiatriska lasarett, dels för att utröna möjligheterna till ett större underlag för en socialpsykiatrisk undersökning. Frågan besvarades av 24 sjukhus men av dem redovisade endast 4 rymningar i årsberättelsen. Vissa sjukhus efterlyste en klar definition av vad som menas med rymning i dylika samman-

Under 1971 förekom 623 rymningar vid Ulleråkers sjukhus i Uppsala, fördelade på sammanlagt 188 rymmare. I nedanstående artikel redovisas en närmare undersökning av karaktären på dessa rymningar — främst hur rymningarna fördelar sig på olika typer av kliniker, säsongvis, mot bakgrunden av tillgängliga vårdresurser etc. Vidare analyseras de 229 brott som patienter inskrivna vid sjukhuset inför polisen i det egna länet erkänt att de utfört där under undersökningsåret.

Undersökningen visar att frågan om rymningarna i stor utsträckning sammanhänger med var och hur de patienter vårdas som av domstol överlämnas till psykiatrisk vård.

Rymningarna från sjukhuset har resulterat i att under året en kontaktgrupp etablerats mellan representanter för sjukhuset och representanter för åklagarmyndighet och polis, där från sjukhusets sida även patientrådet varit representerat genom sin ordförande.

hang. Karsuddens sjukhus, ett specialistsjukhus med en medelbeläggning av 126 patienter redovisade 343 rymningar år 1970, S:t Sigfrids sjukhus (medelbel. 739 pat.) 143 rymningar, av vilka 102 från sjukhusets specialavdelning, Umedalens sjukhus (medelbel. 895 pat.) 110 rymningar och S:t Jörgens sjukhus (medelbel. 582 pat.) c:a 200 rymningar. Burén och medarb. (1970 b) har redovisat att från "kriminalavdelningen" på Birgittas sjukhus företogs 183 rymningar år 1970.

Vid Ulleråkers sjukhus i Uppsala, ett starkt specialiserat lasarett för psykiatrisk vård, har vi haft orsak att ägna rymningsproblematiken ett speciellt intresse inte minst på grund av att vid sjukhuset finns särskilda enheter för, dels omhändertagande av till psykiatrisk vård av domstol överlämnade personer, dels särskilt svårskötta barn- och ungdomspsykiatriska patienter. Problemen kulminerade sommaren 1971 då en serie uppmärksammade rymningar föranledde sjukhusdi-

reaktionen att etablera överläggningar mellan företrädare för sjukhuset och företrädare för polismyndighet och åklagarmyndighet. Ur detta har sedan utvecklats ett regelbundet samarbete mellan berörda parter. Från sjukhusets sida har även patientrådet varit representerat genom sin ordförande.

Dels på grund av ovannämnda samarbete, dels på grund av sjukhusets långt drivna specialisering torde det vara av värde att här närmare redogöra för rymningssituationen och problematiken kring densamma vid Ulleråkers sjukhus.

Material och metod

Beträffande sjukhusets indelning i subspecialiserade kliniker, deras verksamhetsformer, vårdplatsantal och personaltäthet hänvisas till föregående artikel ("Vårdshandlingar av patienter mot personal i psykiatrisk vård") i detta tidskriftsnummer. Under år 1971 intogs på Ulleråkers sjukhus 4.750 patienter såsom nyintagningar, (exklusive från försöksutskrivning återintagna). Av de nyintagna inskrevs 3.659 eller 77 % enligt sjukvårdslagen (frivilligt intagna). Vid en tvärsnittsundersökning den 31.12 1971 kunde konstateras att av då inneliggande 1.304 patienter, 482 (37 %) var intagna enligt sjukvårdslagen. Fördelningen på kliniker framgår av *tabell 1*.

En rymning kan definieras på olika sätt. Den problematiken har diskuterats av t.ex. Burén och medarbetare (1971 c). Vi har här valt att som rymning betrakta sådan avvikning vilken resulterat i ett meddelande till polisen (efterlysning eller telex). Detta medför att frivilligt intagna personer ej berörs av redovisningen. I vissa fall har man även vid en avvikning av en patient intagen enligt "lag om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall" underlåtit att göra anmälan eller vid enstaka tillfällen rent av skrivit ut patienten. Det övervägande flertalet avvikningar har dock via till jourmottagningen centraliserat anmälnings-system meddelats till polisen. Detta redovisas nedan klinikvis för år 1971. Dessutom redogöres för kända brott, utförda av patienter från sjukhuset ute i samhället under året.

Resultat

Under år 1971 svarade 188 patienter för vid sjukhuset enligt tidigare kriterier noterade 623 rymningar. Av dessa skedde bortåt 2/3 (391) vid rehabiliteringskliniken d.v.s. den klinik som har att svara för bl.a vården av de av domstol överlämnade patienterna, och över 1/3 (231) av samtliga rymningar vid sjukhuset från de 2 avdelningar (den ena öppnades först under hösten 1971) som

Tabell 1. På Ulleråkers sjukhus år 1971 aktuella patienter fördelade enligt intagningsform, samt de per den 31.12.1971 inneliggande patienterna fördelade enligt samma grunder på respektive kliniker.

Klinik	Nyintagningar	Av dem frivilligt intagna i %	Inneliggande 31.12.71	
			Alla	Av dem friv. int. uttryckt i %
US	4.750	77	1.304	37
Akutklin.	1.643	69	167	79
Alk.klin.	1.384	93	53	98
Fo.klin.	726	78	75	79
Reh.klin.	276	77	322	7
Som.ger.klin.	444	63	248	29
Psy.ger.klin.	131	49	225	34
Barn- och ungdomspsyk.klin.	134	81	18	89
Familjevård	12	100	196	27

Tabell 2. Antalet förrymda patienter 1971 fördelade klinikvis och efter antalet rymningstillfällen per rymmare

Antalet rymningar per rymmare	Barn- o. ungdoms- psyk.klin.	Reh.klin.	Fo.klin.	Som.ger. klin.	Akutklin.	Alk.klin.	Psyk.ger. klin.	Familje- vård	Hela sjukh.
1	7	35	15	3	21	6	1	1	89
2	1	18	4	2	4	1	—	—	30
3	—	10	1	—	1	1	—	—	13
4	2	16	—	2	2	—	—	—	22
5	1	3	2	1	—	5	—	—	12
6	1	5	1	—	—	—	—	—	7
7	—	4	—	—	—	—	—	—	4
8	1	2	1	—	—	—	—	—	4
9	—	3	—	—	1	—	—	—	4
10	—	—	—	—	—	—	—	—	—
> 10	2	7	1	—	1	—	—	—	11
Högst	17	26	14	5	12	5	1	1	26
Summa patienter	15	104	25	8	30	9	1	1	188
Summa rymningar	69	391	64	20	61	16	1	1	623
Rymningar per rymmare	4,6	3,8	2,6	2,5	2,0	1,8	1	1	3,3

särskilt ombyggt för att kunna omhändertaga denna patientkategori. Den klinik som haft de närmast flesta rymningarna var sjukhusets minsta klinik, barn- och ungdomspsykiatriska kliniken. En högsta rymningsfrekvens (69 resp. 71 rymningar) vid sjukhuset noterades under sommarmånaderna juli och augusti, en relativt hög sådan (63) i april framför allt beroende på rymningar från de tidigare nämnda 2 klinikerna. Januari månad hade den lägsta rymningsfrekvensen (36).

Det stora antalet rymningar beror till icke ringa del på upprepade rymningar av "notoriska rymmare". "Rekordet" för året innehas av en patient på en avdelning för av domstol överlämnade patienter, 26 rymningar, men även andra avdelningar och kliniker, såsom barn- och ungdomspsykiatriska kliniken, forskningskliniken och akutkliniken har haft patienter vilka noterats för mer än 10 rymningar under året, *tabell 2*. "Endast" 89 rymningar har företagits av patienter vilka rymt en enda gång. Upprepade rymningar har varit, relativt sett, vanligast på barn- och ungdomspsykiatriska kliniken (4,6 rymningar/rymmare), därefter på rehabiliteringskliniken (3,8).

Många rymningar har resulterat i kriminella handlingar i Uppsala eller närbelägna orter såsom t.ex. Stockholm. Redan de brott som erkänts inför polisen i Uppsala län av patienter från Ulleråkers sjukhus, de flesta rymningar, under år 1971 utgör en diger lista, med 229 brott utförda av 38 patienter. De vanligaste brotten och brottstyperna redovisas i *tabell 3*. Av 38 patienter var 18 överlämnade till psykiatrisk vård av domstol, ytterligare

Tabell 3. Brotten inom Uppsala län (erkända inför polisen) utförda av patienter vid Ulleråkers sjukhus 1971

Erkännande från sammanlagt 38 patienter inskrivna vid Ulleråkers sjukhus.

Grov stöld	85
Stöld	15
Tillgrepp av fortskaffningsmedel	24
Misshandel	6
Grov misshandel	1
Skadegörelse, åverkan	10
Mordbrand	2
Övrigt	86

229

6 var minderåriga (barn- och ungdomspsykiatriska kliniken), 5 patienter var inskrivna vid forskningskliniken, 3 vid vardera alkohol- och akutkliniken. Under kategorin övriga brott i tabell 3 ingår snatteri, försök till stöld, våld mot tjänsteman, grov vårdslöshet i trafik, rattfylleri, förskingring, urkundsförfalskning, bedrägeri, inbrott i fortskaffningsmedel etc. De 18 patienterna överlämnade av domstol till psykiatrisk vård hade begått 99 av de 229 brotten. Bland dessa dominerade tillgrepp av fortskaffningsmedel, olovlig körning, rattfylleri o.dyl. De 6 patienterna från barn- och ungdomspsykiatriska kliniken hade begått 82 brott, av vilka 62 bestod av grov stöld. De 5 patienterna på forskningskliniken antecknades för 20 brott, däribland narkotikabrott, mordbrand, våld mot tjänsteman, stölder och skadegörelse, de 3 patienterna från alkoholkliniken för 6 brott, rattfylleri, snatteri, åverkan, olaga hot och bedrägligt beteende, de 3 patienterna från akutkliniken för 13 brott däribland misshandel, skadegörelse och grov stöld. Övriga patienter hade varierande kliniktilhörighet under sjukhusvistelsen.

Diskussion

Det är svårt att bilda sig en uppfattning huruvida man skall anse antalet rymningar vid Ulleråkers sjukhus stort eller litet, med beaktande av de uppgifter sjukhuset har och mot bakgrund av de resurser som beviljats sjukhuset. Framtida jämförelser på det egna sjukhuset och med andra sjukhus får belysa frågan ytterligare. Av de uppgifter man kunnat få fram från de sjukhus vilka redovisat rymningar i årsberättelserna framgick inledningsvis att sjukhusen dels var mindre, dels hade ett patientklientel som icke tillät direkta jämförelser. Det framgår dock såväl från ovan nämnda uppgifter, som från förhållandena vid det egna sjukhuset att frågan om rymningarna vid de psykiatriska sjukhusen i stor utsträckning hänger samman med var och hur de av domstol överlämnade patienterna vårdas. Ulleråkers sjukhus mot-tager sålunda patienter som överlämnas till sluten psykiatrisk vård av domstol från hela Uppsala län, från stora delar av Stockholms län och f.d. Stockholms stad eller patienter av denna kategori

från ett befolkningsunderlag motsvarande cirka en tiondel av Sveriges innevånare, och detta från en storstadsregion inklusive förorter, alltså en i dylika sammanhang rätt belastad befolkning. På sjukhuset finns även en enhet för särskilt svårskötta ungdomar med ett mycket stort upptagningsområde.

Rymningarna vid de olika klinikerna bör ställas i relation till patientklientelet och då bl.a. sättet för vård, frivillig eller tvångsvård (tabell 1). Man noterar att, trots relativt hög procentandel frivillig-intagningar under året, den stora massan av långtidsvårdade patienter, ofta tvångsvård, vid tvärsnittsundersökning nedbringar andelen frivilligt vårdade på många kliniker högst väsentligt. Detta gäller främst kliniker med en relativt stor del av sina platser tamponerade av långvårdspatienter. Även detta utgör en bidragande förklaring till de relativt höga rymningstalen vid rehabiliteringskliniken. Att motsvarande tendens icke ger utslag på t.ex. de geriatrika klinikerna torde förklaras av patienternas oförmåga på dessa kliniker att mobilisera den målmedvetenhet, samordning eller ibland även fysiska kraft som kan behövas för att genomföra en rymning. Alla rymningar har dock icke skett från låsta avdelningar utan många har skett från olåsta sådana, från frigång eller permission. En närmare analys av detta, samt en diskussion kring den eventuella betydelsen av de åtgärder som vidtagits vid sjukhuset med anledning av den sedan 1971 på rymningarna fokuserade uppmärksamheten kommer att presenteras vid ett senare tillfälle då jämförelsematerial från år 1972 blivit tillgängligt.

Beträffande de brott som erkänts av patienter intagna vid sjukhuset (tabell 3) bör framhållas att polisen räknar med att dessa erkännanden med största sannolikhet endast utgör en ringa del av de brott som utförts av patienterna. Som regel erkännes numera inte brott utan att bindande bevisning kan förebringas. En del brott torde med säkerhet även inträffat utanför det egna länet, men har här icke redovisats.

Tidigare har nämnts kontaktgruppen mellan sjukhus å ena sidan och polis och åklagarmyndighet å andra sidan. En kommitté vid sjukhuset

arbetar med närbesläktade problem, nämligen med försök att nedbringa de ökande våldsdåden mot personalen vid sjukhuset. I samband med detta har bl.a. framkommit vilken press personalen, direkt och indirekt, kan vara utsatt för på ett psykiatriskt sjukhus. Det har hänt att personal inför hot till livet sett sig tvungen att låsa upp dörren för en blivande rymmare. Det har också hänt att personal, som misshagat någon patient, fått däckens sönderskurna på sin bil, inte så att punktering uppstått vid stillastående, men på ett sådant sätt att punktering kunde beräknas uppstå vid högre fart!

Det råder ingen tvekan om att vi i dag på våra psykiatriska lasarett har ett stort inslag av professionella rymmare och våldspatienter. Icke så få har vandrat den "långa vägen" via ungdomsvårdsskola—ungdomsfängelse—fängelse och kanske även internering för att slutligen hamna på det psykiatriska sjukhuset då övriga försök misslyckats. Det ökade inslaget av narkotikamissbrukare bland de av domstol överlämnade patienterna har ytterligare försvårat situationen. Det är uppenbart att vanliga anordningar avsedda för konventionellt psykiatriskt klientel icke tillnärmelsevis fyller några säkerhetskrav i dessa sammanhang. För personer med rutin på att forcera fängelsernas säkerhetsanordningar måste fönstren och dörrarna på ett vanligt psykiatriskt lasarett närmast te sig som skämtartiklar. De har även patient och personal emellan sagt rent ut att de anser att "situationen är nästan orättvis, personalen har ju inte en chans".

På många av dagens psykiatriska lasarett går en patientkategori ut och in i det närmaste som den själv tycker. En del av dessa patienter bedriver

samtidigt viss brottslighet utanför sjukhuset, andra sköter sig eller rymmer av beskedliga orsaker, som att ta sig en öl eller träffa en flickvän. Inte att undra på att man för tillfället försöker påverka domstolarna att döma sig till sluten psykiatrisk vård, vilket förhållande även framgått av kontakter sjukhuset haft med länets jurister. Djungeltelegrafan informerar snabbt om läget, om de yttre ramarna, var de i praktiken finns och var de saknas.

REFERENSER

- Buren, A., H. Dahlgren, B. Lücke & G. Wretmark (a): Rapport från Birgittas sjukhus: En hjälpaktion i en akut situation. Läk.-tidn. 68:1065—1067, 1971.
- Burén, A., H. Dahlgren, B. Lücke & G. Wretmark (b): Rapport (2) från Birgittas sjukhus: Avdelning V 10. Läk.-Tidn. 68, 1690—1695, 1971.
- Burén, A., H. Dahlgren, B. Lücke & G. Wretmark (c): Rapport (6) från Birgittas sjukhus: Rymlingarna och vårdformen. Läk.tidn. 68:2457—2460, 1971.
- Ekbloom, B.: Vårdspatienter vid mentalsjukhusen. Läk. tidn. 64:2056—2060, 1967.
- Ekbloom, B.: Occurrence of dangerous patients and acts of violence in mental hospitals in Sweden. Acta psychiat. scand. Suppl. 203, 275—281, 1968.
- Ekbloom, B.: Risken för allvarliga våldsdåd vid mentalsjukhusen. Läk.tidn. 66:2106—2110, 1969.
- Ekbloom, B.: Acts of violence by patients in mental hospitals. Läromedelsförlagen, Stockholm 1970.
- Ekbloom, B.: Vårdshandlingar av patienter mot personal i psykiatrisk vård. En undersökning vid ett specialiserat (differentierat) lasarett för psykiatrisk vård. Socialmed. tidskrift 10:632—636, 1972.
- Mårtens, S.: Hjälp oss med att lösa narkomansjukvårdens kris. Svenska Läk.tidn. 1969:66, 324—328.
- Ramqvist, N., Y. Holmstedt, B. Ekbloom & R. Charpentier: Sedlighetsförbrytare. "Socialstyrelsen redovisar". Nordiska Bokhandeln, Stockholm 1968.
- Rollin, H.: "Acts of violence by patients in mental hospitals." Brit. J. Psychiatr. 118:585—586, 1971.